

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת בבא מציעא - דף סו

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

בשורש הדין של "אסמכתא"

נחלקו בגמ' אם אסמכתא קניא או לא קניא, מהי אסמכתא. מה ההבנה שקונה או לא קונה. ננסה להביא את עקרי ההבנות בנושא מורכב זה.

ביאר רש"י (ד"ה אני אומר) "והא אסמכתא הבטחה בעלמא לסמוך על דבריו שאם לא ימלא דבריו יתן לו שוה מאתיים במנה". מבואר ברש"י ששורש אסמכתא זה התחייבות על דבר, שהמתחייב בטוח שיקיים את דבריו, וכדי לחזק את דבריו מבטיח דבר שאינו הגיוני, שיתן לו דבר ששווה מאתיים במאה, כל הענין שהתחייב לתת, זה לא מחמת שרוצה לתת, אלא זאת הבטחה בעלמא, היות ובטוח שלא יצטרך לקיים את ההבטחה. רש"י לפנינו ביאר יותר את החלק של ההבטחה בעלמא רק כדי שחברו יאמין לו. ברש"י בסנהדרין (כב, ב ד"ה קים לי) ביאר על זו הדרך, לגבי מפריחי יונים שחושב שיוכל להגיע לדבר מסויים ולכן מתחייב, אבל אין כוונתו לגמור את ההקנאה.

הראשונים רוב ככל, סברו שאסמכתא לא קניא כיון שחסר בגמירות לדעת לקנין. וכן הרמב"ם בהלכות מכירה (יא) כתב כמה פעמים שאסמכתא לא קונה כיון שלא גמר בדעתו.

שואל הגרש"ש (שע"י פ"ח), מה אכפת לנו אם לא גמר בדעתו, הרי עשה ואמר, מה שלא גמר בליבו אין לזה תוקף הלכתי מאחר ולמדנו דברים שבלב אינם דברים. באריכות דברים מברר שם הגרש"ש, היות וכל רצונו שלא יחול המעשה, לא חל, ואין זה דומה לפרשת תנאים שחל המעשה עם תנאי שיכול לבטל ולהגביל את החלות מלחול, אך באסמכתא כל מה שעשה זה ע"מ שלא יחול. ועיי"ש. (יש לדון מה ההבדל בין כל אסמכתא לדיני תנאי, תנאי מועיל ואילו אסמכתא לא קניא, אלא באופנים מאוד מסויימים. ובעז"ה נאריך בזה במקום אחר.)

בספר "נתיב בינה" (שיעורים על איזהו נשך להרה"ג ב. שרייבר שליט"א) האריך בסוללה של קושיות ותמיהות בשורשי דיני אסמכתא, נעלה מעט מתמיהותיו ויסודו.

צריך להבין בשורש הנידון באסמכתא, מבואר בגמ' אילו ראה את הלווה ביום האחרון ששותה שיכר ורגע ואינו מתאמץ להשיג את הכסף כדי לפרוע את החוב, הרי הקרקע מוחלטת אצל המלווה ואין כאן אסמכתא שלא קניא, והדבר צריך תלמוד, מה בכך שעתה רואה את הלווה שאינו מתאמץ להשיג את החמון הנדרש, האם מחמת כך זה אומר שהיה קנה את הקרקע, הרי אם אסמכתא לא קניא, בזמן נתינת המעות חסר בקנין, חסר בגמירות דעת לקנין, וכל השאר אינו צריך לעניין אותנו. אין מה שיקנה את הקרקע למלווה.

עוד צריך להבין בשורש הענין באסמכתא, לגבי פסולי עדות מבואר שאסמכתא זה כעין גזילה ועיין בזה בסנהדרין (כז, ב) ומבואר ברש"י שם שאינו כגדול מחשן תורה. מבואר שם בר"ן היות ואין זה בצורת גזילה של "ויגזול את החנית מיד המצר", וצריך עיון טובא, הרי אם נוטל ממון ע"י אסמכתא, נוטל הוא שלא כדין, האם כדי להיות גזול צריך לקחת באלמות, האם הנוטל ממון חברו בערמה לא נקרא גזול.

ביאר הנתיב בינה את סוגיית אסמכתא כך, בודאי שאין לומר שאסמכתא שהאומר הוא שקרן או לץ, שאינו מתכוון לתת גם אם יתברר שיתקיים המצב. בודאי שדעתו של אדם שמתחייב באסמכתא שאם יארע הדבר יקיים את הבטחתו ויתן לרעהו את מה שהבטיח, אלא שהוא סבור באמת ובתמים שלעולם לא יגיע למצב הזה ולא יצטרך לתת, ולכן הסכים להתחייב באותה התחייבות, ואילו היה יודע שניתן להגיע לאותו מצב באמת לא היה מתחייב, אך התחייב, והתחייב באמת שיתן, רק חשב שלא יצטרך לתת.

והסיבה שאסמכתא לא קניא, על אף שהמתחייב כאמור התחייב באמת, יש לומר בג' אופנים, א. "אין מעשה קנין", הגדרת מעשה קנין שהוא המוכיח על גמירות דעת למכור את החפץ ולהכניסו לרשות הקונה וכו', כאשר עושה את האסמכתא הוא סבור שאין כאן מעשה הומכיח על קנין, נכון שאנו יודעים שאם יארע אותו מעשה, הוא התחייב לתת, אבל היות ולדעת לעולם לא יגיע למצב שיצטרך לתת, אין כאן גמירות דעת לצורך מעשה הקנין. היות ובהלכות קניינים אנו לא צריכים מעשה שיוכיח לנו שיש גמירות דעת, אנו צריכים גמירות דעת לקנין, וזה חסר. ב. "חסרון בתמורה", כל דבר שמתחייב באסמכתא על כנגד תמורה כל שהיא, עושה כך בעבור דבר אחר וכד', אם הוא מתחייב על דבר שלדעתו לעולם לא יהיה, אין את שווי התמורה הנגדית שצריך לקבל בעבור כך, ממילא לא מועיל מה שמתחייב. ג. "חסרון ברצון", אף אם אמר שיש כאן מעשה קנין גמור (ואין את חסרון א וב), אבל בידוע לנו שהרצון לקנין בטעות יסודו שהרי התכוון להקנות במצב שהיה ודאי לו שלא יהיה, והנוטל ממנו יש כאן לתא של לא תגזול.

מעתה, שסבר ר"פ שאם ראה את הלווה ביום האחרון שותה שיכר, הקרקע נקנית למלווה ואין חסרון של הקנאה, היות ובשלב הזה הבינו בגמ' שהחסרון באסמכתא זה מחמת שללווה היה "חסרון ברצון", וכאשר מוכח שלא אכפת לו,

ממילא המלווה קונה, שלצד זה לא היה חסרון בהקנאה. ובאמת למסקנת הגמ' אמרו "כל דאי" לא קנה, אין החסרון רק ברצון, אלא יש חסרון בעצם מעשה קנין, נענשה בעת עשיית האסמכתא. מה שאמרו שמשחק בקוביא הוא כעין גזלן, הוציא את ממון חברו במרמה, ביאר הר"ן בדעת רש"י שאינו כגזלן כיון שלא כצורת מעשה הגזילה, הביאור, כיון שאם החסרון באסמכתא שחסר ברצונו של המתחייב, הרי שמצד הקניינים אין כאן שום חשש, ובעצם החפץ שייך כבר למקבל, אלא מחמת חוסר הרצון, יש כאן איסור לא תגזול, אבל זה אינו כגזלן הרגיל.

עפי"ז מובן מה שהביאו בגמ', לגבי אדם שמכר את קרקעו באחריות, ביקש הלוקח אחריות מ"עדי עידית" והמוכר הסכים רק מה"עידית", כאשר טרפו את קרקעו בא הלוקח לגבות את העידית, אך ה"עדי עידית" התקלקלה מחמת ששטפה נהר. ר"פ סבר, עידית שקיבל באחריות נמצאת ועליו לתת אותה. אמר ר"א מדפתי, הסכים לתת "עידית" בתנאי שישאר לו "עדי עידית", אם אין לו "עדי עידית", יגבה הלוקח כדיון מבינונית.

אמנם התחייב לו אחריות של עידית, אולם אנו יודעים שלא התחייב "עידית" מחמת שהיא "עידית" אלא אך ורק מחמת שהיא השניה באיכותה, היום שאין לו "עדי עידית" בודאי התכוון לשניה הבינונית. וזה גוף שורש דיני אסמכתא שהרצון והמעשה אינם עולים בקנה אחד.

סיכום הדף

נושא היום: דעת המתחייב. פירוטו מילי בעלמא. אסמכתא.

אדם מכר קרקע בלא אחריות, ראה המוכר שהלוקח עצוב והתחייב לו שאם יטרפו ממנו את הקרקע יתן לו קרקע עידית וישלם לו את השבח והפירות של הקרקע. **אמר אמימר** יש כאן רק דברי תנחומים ולא חייב לו לתת לו מאומה, **כיון שהלוקח צריך להתנות ולקנות את הקרקע בתוספת אחריות, וכאן המוכר התנה** אין בזה תוקף הלכתי. **ביאר אמימר** שאף במשנה התירו להחזיר את המקח רק באופן שהמקח חל בצורה גמורה ורק ברצונו יעשו שוב מקח ויחזיר את המעות ויחזיר לו את הקרקע, **וביאר רבא** דוקא שאמר "מדעתו", **ביאר אמימר**, לא הכוונה ש"אמר" אלא נעשה כאומר, התנאי צריך להיות לטובת מי שמתנה, **היות והתנאי** הוא לטובת המוכר שרוצה לחזור ולקבל את קרקעו, הרי שאם אמר הלוקח אין לחוש לדבריו.

אם לא התנה המגרש בגט שנותן על צד מסוים, אף **שאמרה האשה** את התנאי אין מועיל **והנטי בצורה גמורה** ודבריה פירוטו מילי בעלמא.

מבואר במשנה אם הלווה על שדהו ואם לא יחזיר את החוב תהיה הקרקע למלווה, **לר"ה**, אם התנו **בשעת ההלוואה** קנה את כל השדה. אם **לאחר ההלוואה** קונה כנגד מעותיו **לר"ה**, **אפילו לאחר ההלוואה** קונה הכל, **וכך פסק ר"ג בתחילה**. **רבי יהודה** קרע את השטר, **ללשון א**, ר"ג קיבל עליו את הדין. **ללשון ב**, לא קיבל עליו.

חזר בו ר"ג וסבר שאף בשעת מתן מעות לא קנה כלום, **לאחר שרבא** שאל מהמשנה ששואר שכן קנה, **ביאר ר"ג** שחזר בו בעקבות שמוניו סבר שאסמכתא לא קניא (עי' רש"י תוס'). **שיטת המשנה** כדעת רבי יוסי סבר אסמכתא קניא. **אז** מדובר שאמר קני מעכשיו ואין כאן אסמכתא אלא מכירה גמורה **עם תנאי** שיכול המוכר להחזיר את המעות והלוקח יחזיר את הקרקע.

מר יונקא ומר קשישא בניו של ר"ח אמרו בשם בני נהרדעא שאמרו בשם ר"ג, **דין אסמכתא** במשנה שקונה את השדה דווקא בזמן הפרעון ולא קודם. **תמה ר"א**, והרי כל דבר לא חל לפני זמנו. **אלא ביאר** שהתכוונו לומר בשם ר"ג, אם פגש את המלווה **לאחר זמן**, תולים שלא התכוון להקנות לו ומה שאמר קני זשה משום בושא. **אם פגשו בתוך הזמן** ואמרו קני, קונה. **רב אשי חולק**, וסובר שאף בתוך הזמן לא קנה, שאין כוונת הלווה שיקנה המלווה את הקרקע אלא התכוון לדחותו.

אמר ר"פ אם ראה את הלווה ביום האחרון, **רגע ושותה שיכר**, קונה את השדה כיון שמכוח חמעותו של הלווה שאינו מתאמץ להחזיר לעצמו את השדה. אך אם רואה אותו **דואג ומתאמץ** להשיג כסף, הרי זו אסמכתא ולא קונה את השדה. **תמה ר"א מדפתי**, אפשר ושותה שיכר להפיג את המתת. או שמשחו הבטיח לשלם חובו. **אלא אמר רבינא**, אם מקפיד שלא למכור נכסיו פחות משוויים, יש לומר שאינו מזדד לפדות את הקרקע, קונה המלווה. **ר"א מדפתי סבר** שאין בכך ראייה ולא מוריד מערך הנכסים כדי לא להזויל את נכסיו. **אלא ביאר ר"פ**, אם מקפיד לא למכור קרקעות גמר בדעתו להשאיר את הקרקע ביד המלווה.

ואמר ר"פ אף שאמרו אסמכתא לא קניא אבל גובה מהשדה בפרעון החוב. **ומעמידה הגמ' (למסקנא)** באופן שאמר לא יהא לך פרעון אלא מזו.

אדם שמכר את קרקעו באחריות, ביקש הלוקח אחריות מ"עדי עידית" והמוכר הסכים רק מה"עידית", **כאשר טרפו את קרקעו** בא הלוקח לגבות את העידית, אך ה"עדי עידית" התקלקלה מחמת ששטפה נהר. **ר"פ סבר**, עידית שקיבל באחריות נמצאת ועליו לתת אותה. **אמר ר"א מדפתי**, הסכים לתת "עידית" בתנאי שישאר לו "עדי עידית", אם אין לו "עדי עידית", יגבה הלוקח כדיון מבינונית.

רב בר שבא היה חייב לר"כ מעות, אמר לו שיגבה מהיון, סבר ר"פ שאסמכתא לא קניא נאמר בקרקעות שאינם עתידות למכירה, אך בין העומד למכירה הרי הוא כמעט.

אמר ר"ה בריה דרב יהושע לר"פ בשם רבה, "כל דאי", היינו כאשר אין התחייבות גמורה אלא אמר בלשון "אם" אין כאן הקנאה אלא זה אסמכתא ולא קניא.